

УДК 32:316.32:504

<https://doi.org/10.34142/24130060.2019.19.2.11>

ГЛОБАЛЬНІ КЛІМАТИЧНІ ЗМІНИ: СПРОБА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ

І.О. Радіонова

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Стаття присвячена аналізу спроби соціально-політичного переосмислення глобальних кліматичних змін у теорії метаморфозису У. Бека. Доводиться значення теорії метаморфозису щодо з'ясування взаємозалежності людини, суспільства, природи в умовах глобалізації і відповідним змінам у сфері політики. Наголошується, що тільки з позиції соціально-політичного аналізу кліматичних змін можна визначити нормативний горизонт кліматичної справедливості для глобального світу, побачити загрози кліматичного колоніалізму.

Ключові слова: Бек У., кліматична справедливість, кліматичний колоніалізм, соціально-політичне переосмислення кліматичних змін, теорія метаморфозису.

ГЛОБАЛЬНЫЕ КЛИМАТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ: ПОПЫТКА СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОГО ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЯ

И.А. Радионова

Статья посвящена анализу попытки социально-политического переосмысления климатических изменений в теории метаморфозиса У. Бека. Доказывается значение теории метаморфозиса для выяснения взаимозависимости человека, общества, природы в условиях глобализации и соответствующим изменениям в сфере политики. Подчеркивается, что только с позиции социально-политического анализа климатических изменений можно определить нормативный горизонт климатической справедливости для глобального мира, увидеть угрозы климатического колониализма.

Ключевые слова: Бек У., климатическая справедливость, климатический колониализм, социально-политическое переосмысление климатических изменений, теория метаморфозиса.

GLOBAL CLIMATE CHANGE: THE ATTEMPT OF SOCIO-POLITICAL RETHINKING

I. Radionova

The article analyses the attempt of socio-political rethinking of global climate change within Ulrich Beck's theory of the metamorphosis. Socio-political analysis of climate change requires clarification of its methodological foundations. This article states that at the beginning of the new millennium, the social sciences have come to a point of a deep methodology crisis. Without a new methodology, the social sciences would have to declare bankruptcy in the face of the tumult of the environment which surrounds us, where what was unthinkable yesterday is real and possible today. In this critical situation, Beck sets himself the ambitious task of developing a

fundamentally new methodological basis for the analysis of the modern world - the theory of the metamorphosis of the world.

It is emphasized that the concept of the metamorphosis is a landmark change in the focus of our attention and our worldview. It destabilizes all the definitions of modernity. Beck calls our attention to unintentional events and processes that go largely unnoticed, mostly outside the domains of politics and democracy, as side effects of radical technical and economic modernization. They are triggers for a fundamental shock that undermines the anthropological constants of our existence in the world and our understanding of the world. The distinction between nature and society has ceased to exist.

The article notes that Beck explained the significant difference between the theoretical foundations of the theory of world risk society and the new theory of the metamorphosis of the world. Where the theory of world risk society had analysed the negative side effects of the good, the new theory focuses on the positive side effects of the bad, which do not, however, automatically create a better world. Beck is constantly focusing his attention on the lack of predetermined course of events: the metamorphosis is a process that has no end. It is an open, irreversible and highly ambivalent process.

Stubbornly refusing the temptation to create a new horrific scenario of climate apocalypse, Beck proposes his own analytical approach of seeking to answer the question of how climate change affects society and politics. It is necessary to set free our political and social imagination, which now faces the daunting task of encompassing the interaction and interdependence of the human, society and nature in the conditions of globalization, and the corresponding changes in the political sphere.

In terms of socio-political analysis, we are faced with situations of lack of understanding, because climate change can have different and possibly opposing impacts on people's lives even within a single region, let alone between geographically remote ones. Someone wins and someone loses in different ways (including ways as yet unknown today). Accordingly, a complex multilevel model of the metamorphosis of the world emerges, which takes into account the interaction of local, regional, national and global conditions which create specific structures as a consequence of social inequalities and power relations. In order to face the challenges and risks of climate change, global society needs a large-scale, cosmopolitan, planetary-level POLITICS in the face of powerlessness of the national-international politics.

The open nature of the future gives reason to speak of the particular importance of political decisions taken in response to climate threats. Choosing cooperation between countries with different levels of development, we must distinguish between the theory of dependency and the theory of cosmopolitanisation in the context of socio-political rethinking of climate change. Indeed, both theories describe global forms of historical transcontinental inequalities and asymmetric power relations. However, cosmopolitanisation forms the normative horizon of equality and justice, including climate justice. Obviously, the new horizon does not automatically reduce the asymmetry in relations between countries (Beck emphasizes that global inequality may even increase), but it would lead to the implementation of global norms of equality. It is when we consider climate catastrophes in the context of justice that the question arises of whether existing patterns of inequality and vulnerability are fair and we leave the discourse of "how to manage our risks" behind. It is when we focus on the mechanisms of creation and dissemination of the negative effects that we will see the movements which are typically invisible to everyday perception. Our scientific perspective will combine what is nationally and geographically divided, becoming "the cosmopolitan perspective".

Moving from theoretical to practical, Beck acknowledges that in the (in)human conditions of existence in the early 21st century, the imperialist interconnectedness of radically unequal worlds still dominates. The reality and prospects of the metamorphosis make possible the emergence of a new imperialist order and 'climate colonialism' against the background of the continued existence of colonial patterns. There is a fundamental distinction between decision makers and risk generators, and those who suffer from these decisions and risks. However,

according to Beck, we can only see this imperialist structure if we change the optics of the nation-state to a cosmopolitan perspective in the socio-political rethinking of climate change in relation to the climate justice horizon for those already living in the global world and for those who are yet to be born into it. The main change Beck proposes is to see in people and communities not the victims of the effects of climate change, but citizens whose rights must be protected.

We conclude that Beck's theoretical explorations and conclusions on socio-political understanding of climate change are of utmost importance for Ukraine, where rethinking climate change has not yet become a first-order issue on the socio-political agenda. Any country's lack of attention to the major issue of climate change can be abused. Global climate risks threaten, according to Beck, both the lives of individual citizens and the sovereignty of nation states.

Key words: *Beck U., climate justice, climate colonialism, socio-political rethinking of climate change, the theory of the metamorphosis.*

Постановка проблеми. Глобальні кліматичні зміни сигналізують про нові перспективи життя у світі з невизначеним майбутнім без передбачуваного результату. Побічні ефекти індустріального розвитку постали загрозами виживанню людства, загострили старі і породили нові конфлікти на всіх рівнях соціальних систем. Екологічні конфлікти вже змінюють кордони між політичним і неполітичним. Однак дискурс кліматичних змін перебуває переважно у системі координат, що задані Кіотським протоколом (1997) і Паризькою угодою (2015). Основним питанням для вчених, політиків і активістів є, що можна зробити проти змін клімату та їх наслідків. У. Бек був впевнений у занадто вузькому розумінні проблеми. На його думку, література (додамо й панівний дискурс загалом) з кліматичних змін перетворилася на супермаркет апокаліптичних сценаріїв (supermarket for apocalyptic scenarios) (Beck, 2016, p. 39). Разом із тим, необхідно доповнити обговорення вкрай важливого питання зменшення викидів парникових газів в атмосферу, глибоким соціально-політичним аналізом кліматичних змін. Саме це завдання розв'язував у своїй теорії метаморфозису У. Бек.

Аналіз актуальних досліджень. Досліджуючи спадщину У. Бека, вітчизняні фахівці концентрують свою увагу перш за все на проблематиці суспільства ризику, осмисленні глобалізації і питаннях космополітизації. Так, Т. Цимбал розглядає становлення нового соціального порядку за умов розгортання глобалізаційних процесів у теорії У. Бека (Цимбал, 2011).

В. Л. Пасісніченко і І. М. Пасісніченко (2013) простежують еволюцію теоретичних поглядів У. Бека від теорії «суспільства ризику» до теорії «космополітизації». О. Дейнеко (2017) порівнює положення теоретичних підходів до ризику У. Бека, Н. Лумана і Е. Гідденса, аналізує категоріальний апарат зазначених теорій.

О. В. Шевченко з'ясовує глобальні виклики міжнародній безпеці, які спричинені наслідками зміни клімату, вдається до опису перспектив окремих країн (2017). Питання продукування глобальних ризиків і їхньої дистрибуції при цьому не розглядаються.

Мета статті – проаналізувати соціально-політичне переосмислення глобальних кліматичних змін у теорії метаморфозису У. Бека.

Виклад основного матеріалу. Соціально-політичний аналіз кліматичних змін потребує уточнення методологічних засад його здійснення. За висновком У. Бека, на початку нового тисячоліття соціальні науки опинилися у ситуації глибокої методологічної кризи. Без нової методології соціальні науки повинні проголосити своє банкрутство перед сум'яттям навколишнього життя, де немислиме вчора є реальним і можливим сьогодні (Бек, 2016, р. xi; 3). У критичній ситуації У. Бек висуває перед собою масштабне завдання розробити принципово нові методологічні засади аналізу сучасного світу – теорію метаморфозису (the theory of metamorphosis).

У. Бек пропонує рішуче розрізнити поняття зміни у суспільстві (еволюція, революція, трансформація) і метаморфозису світу. Зміна у суспільстві (соціальна зміна) є звичним ключовим концептом у соціальних науках. Соціальна зміна постає однією з основних характеристик модерну, перетворюючись у модерних ландшафтах у перманентну зміну. Однак зміна відбувається у межах чинного порядку й антропологічних визначеностях, що підтримують його, вбудовані історично та інституціонально у форми політики і закони національної держави. Метаморфозис, на відміну від зміни, знищує цю відповідність й ставить перед наявними інститутами завдання діяти в умовах раніше неувяжних практичних альтернатив. Метаморфозис не є

революцією, він не є чимось інтенціональним, зорієнтованим на досягнення цілей, частиною або результатом ідеологічної війни між партіями або націями (Beck, 2016, p. 123).

У. Бек, зазначає, що йде шляхом М. Лютера та пропонує «реформацію» заведеного порядку модерності – порядку національної держави. Натомість для глобального світу він пропонує мета – політику (meta-politics), або політику політики (a politics of politics), маючи на меті космополітичне оновлення національної оптики (Beck, 2016, p. 3, 28-29). Оскільки ідея космополітичного підходу не є новою для У. Бека, він, запобігаючи питанню щодо співвідношення його відомої теорії суспільства ризику (Бек, 2000) і нової теорії метаморфозису світу, пояснив суттєву різницю між двома підходами. Якщо теорія суспільства ризику аналізувала негативні ефекти доброго, то нова теорія має у фокусі уваги побічні позитивні ефекти поганого, хоча вони й не створюють кращий світ автоматично (Beck, 2016, p. 4, 47, 116).

Концепт метаморфозису постає епохальною зміною фокусу нашої уваги, нашого світогляду (Beck, 2016, p. 5). Він дестабілізує усі визначеності модерну. У центрі уваги У. Бек розміщує ненавмисні події і процеси, що більшою часткою проходять не поміченими, переважно поза доменами політики і демократії, як побічні ефекти радикальної технічної і економічної модернізації (Beck, 2016, p. xi). Вони є тригерами фундаментального шоку, що підриває антропологічні константи нашого існування у світі і розуміння світу (Beck, 2016, p. xi-xii).

У. Бек проголошує закінчення розрізнення між природою і суспільством (метаморфозис у суспільстві ризику) (Beck, 2016, p. 41). Значить, безпрецедентні виклики, що постають зі зміною клімату планети стають фокусом уваги теорії метаморфозису. Він дуже вдало розв'язує питання реальності або відсутності кліматичних змін, звертаючись до відомого прагматичного «доказу» існування Бога Б. Паскаля. Нагадаємо, що Б. Паскаль підкреслював, що він не знає, ні чи існує Бог, ні чи він не існує.

Але він повинен обрати Бога, оскільки, якщо Бог дійсно існує – Б. Паскаль виграє, а якщо Бог не існує – він нічого не втрачає. Як і Б. Паскаль, ми не знаємо, чи є «реальними» кліматичні зміни. Якщо ми заперечуємо їхнє існування, кожна катастрофа буде висвітлювати нашу безвідповідальність. Другий варіант, ми сприймаємо кліматичні зміни як реальні, беремо на себе відповідальність і діємо. Як і доводив Б. Паскаль, підсумовує У. Бек, навіть для тих, хто заперечує реальність кліматичних змін є практичні причини прийняти їхню реальність (Beck, 2016, p. 45-46).

Отже, залишаючи питання реальності кліматичних змін поза рамками даної статті, ми й зафіксуємо цей раціональний аргумент для визначення нашої позиції щодо реальності кліматичних змін у подальших роздумах.

Рішуче відмовляючись від спокуси створити новий жахливий сценарій розвитку подій, У. Бек пропонує свій аналітичний підхід – пошуки відповіді на питання, як кліматичні зміни впливають на суспільство і політику. У. Бек визнає, що домінує дискурс врятування від апокаліпсиса. Однак підкреслює, що такий підхід блокує нашу політичну і соціальну творчу уяву (Beck, 2016, p. 37). Причому цей дискурс у парадоксальний спосіб посилюється успіхами вчених, що займаються кліматичними змінами. Адже усі публічні і медіадискусії проходять під гільйотиною «переломного моменту» (*guillotine of the «tipping point»*) (Beck, 2016, p. 37). Втім риторика переломного моменту позбавляє суспільство можливості соціополітичного переосмислення його сучасності і майбутнього. До речі, дуже важливе застереження для українського суспільства, де гільйотини «переломних моментів» також блокують політичну і соціальну творчу уяву, блокують дискусію щодо важливих питань життя українського суспільства у звичних рутинних коліях дискурсів.

Кінець розрізнення між природою і суспільством у XXI столітті ставить перед нашою уявою надскладне завдання: схопити взаємодію і взаємозалежність людини, суспільства і природи. Політика також повинна зреагувати на зміну системи координат. Ч. Р. Міллс стверджував, що люди не

мають якості розуму, що дозволить зрозуміти взаємозв'язок між людиною і суспільством, біографією та історією. Тільки соціологічна уява, за Ч. Р. Міллсом, заповнює прогалину і дозволяє в окремих явищах побачити прояви загальних процесів (Mills, 1959). Зараз нам необхідно максимально вивільнити нашу уяву. Це виклик для гуманітарних наук, які традиційно розуміли природу на кшталт не-суспільства (виклик, який передбачає фундаментальний перегляд засад теоретизування). Також уява необхідна нам коли ми стикаємося з пізнавальними обмеженнями і намагаємося досягнути не тільки світ реального, а й можливого/не можливого, як то наслідки зміни клімату планети і засад нашого буття у світі, де природа і суспільство постають як єдине ціле.

Наголосивши значення уяви, У. Бек попереджає про ще одне ускладнення, через те, що метаморфозіс глибоко пов'язан з парадоксом неусвідомлення. Постає питання обмеження нашого знання. Адже сучасні технології несуть не тільки ризики, що ми прогнозуємо, а й ті, що нам взагалі не доступні, навіть в уяві. У. Бек описує цю ситуацію як “рефлексивне” неусвідомлення (Beck, 2016, p. 104).

З точки зору соціально-політичного аналізу ми також стикаємося з ситуаціями аналізу, уяви і неусвідомлення, бо кліматичні зміни можуть мати різні і можливо протилежні впливи на життя людей навіть в одному регіоні, не кажучи вже про географічно віддалені. Хтось виграє, а хтось програє в різних сенсах (навіть неусвідомлених сьогодні). Відповідно, постає комплексна мульти рівнева модель метаморфозісу світу, яка враховує інтеракцію локальних, регіональних, національних і глобальних умов, що вибудовують специфічні структури як наслідок соціальних нерівностей і владних відносин (Beck, 2016, p. 20).

Перед викликами і ризиками кліматичних змін глобальне суспільство потребує великомасштабної ПОЛІТИКИ (large-scale POLITICS) планетарного рівня в умовах безсилля національної-інтернаціональної (national-international) політики (Beck, 2016, p. 37). Звернемо увагу на використання У.

Беком великих літер при написанні цього слова. Впевненість у важливості своїх застережень і потреба донести свою думку до широкої аудиторії спровокували незвичний для вченого «візуальний» акцент. Не вдаючись до деталізації, У. Бек усім своїм теоретизуванням доводить, що ця політика за своєю сутністю повинна бути космополітичною. Перед викликами глобальних кліматичних ризиків раціонально подолати опозицію ми-вони і визнати іншого як партнера, скоріше ніж як ворога. Кооперація, у даному випадку, позначає не самопожертву, а власні інтереси, самовиживання (Beck, 2016, p. 43-44).

Визнання метаморфозису світу не є дороговказом до доброго, або поганого виходу. У. Бек підкреслює, що у його теорії аж ніяк не йдеться про оптимістичний, чи песимістичний сценарій майбутнього людства. Усі можливості відкриті – від нового підйому до самознищення людства (Beck, 2016, p. 7, 19-20). Важливо, що попри бажання сфокусуватися у теорії метаморфозису на позитивних ефектах поганого, виваженість вченого заставляє У. Бека постійно фокусувати свою увагу на відсутності передзаданості розвитку подій: метаморфозис – процес, що не має завершення. Він є відкритим, незворотнім амбівалентним процесом (навіть, як він зауважує, високо амбівалентним (highly ambivalent) (Beck, 2016, p. 44, 60).

Відкритість майбутнього дає підстави говорити про особливе значення політичних рішень, що приймаються у відповідь на кліматичні загрози. Згідно з своєю методологією метаморфозису світу У. Бек бачить у глобальних ризиках не тільки ознаку близької катастрофи, але й контури «емансипаторського катастрофізму» (Beck, 2016, p. 20, 116-118). Метафоричний висновок дослідника не викликає сумніву: «Декларація незалежності» повинна бути змінена на «Декларацію взаємозалежності» («Declaration of Interdependence»), бо головним стає вибір – співпрацю або помри (Beck, 2016, p. 38). Обираючи співпрацю країн з різним рівнем

розвитку, ми повинні у контексті соціально-політичного переосмислення кліматичних змін розрізнити теорію залежності і теорію космополітизації.

Дійсно, обидві теорії описують глобальні форми історичних трансконтинентальних нерівностей і асиметричних владних відносин. Проте космополітизація утворює нормативний горизонт рівності й справедливості, зокрема і кліматичної справедливості. Вочевидь, новий горизонт не призводить автоматично до зменшення асиметрії у відносинах між країнами (У. Бек підкреслює, що глобальна нерівність може навіть збільшуватися), але він веде до імплементації глобальних норм рівності. У. Бек звертається до прикладу інституціоналізації режиму прав людини (Beck, 2016, p. 57-59). Зазначимо, що з усіма зауваженнями (перш за все західне розуміння прав людини як універсальний взірець), затвердження режиму прав людини як нормативного горизонту глобального світу є великим досягненням (тільки за його наявності можна визначати порушення прав).

Просуваючись від рівня теорії до рівня практики, У. Бек визнає, що за умов людських/нелюдських умов ((in)human condition) існування на початку ХХІ століття поки що домінує імперіалістична взаємопов'язаність радикально нерівних світів (Beck, 2016, p. 73-74). Реальність і перспективи метаморфозісу уможливають появу нового імперіалістичного порядку і «кліматичного колоніалізму» («climate colonialism») на фоні продовження існування колоніальних патернів. Існує фундаментальне розрізнення між тими хто приймає рішення, генерує ризики і тими хто страждає від них. Втім побачити цю імперіалістичну структуру, за У. Беком, ми в змозі лише зі зміною оптики національної держави на космополітичну перспективу у соціально-політичному переосмисленні кліматичних змін стосовно горизонту кліматичної справедливості (climate justice) (Beck, 2016, p. 39, 44, 60, 124).

Беззаперечним для У. Бека є висновок щодо зростання нерівності й утворення її нових форм в умовах кліматичних змін. Причому кліматична нерівність буде зростати як у межах кожної окремої країни, так і в межах глобального світу – між країнами. Особливістю ризиків, що породжені

модернізацією, є їхня невидимість (invisibility) й можливість політичної маніпуляції навколо них. Відповідно, у країні, де не йде публічна дискусія навколо питань кліматичних змін, суспільство не усвідомлює їхню надважливість. У нерівноправних відносинах глобального світу така країна програє. Невипадковим є значний інтерес фахівців Латинської Америки до теоретичної спадщини У. Бека загалом і теорії метаморфозісу неоколоніалізму зокрема (до речі, деякі його роботи були перекладені іспанською раніше, ніж англійською) (Vara Ana Maria). Своє завдання вони вбачають саме в соціально-політичному осмисленні кліматичних змін і їхнього впливу на країни Латинської Америки.

Теоретичні розвідки і висновки У. Бека щодо соціально-політичного осмислення кліматичних змін вдаються вкрай важливими і для України. Україна зіткнулася зі страшною трагедією Чорнобиля, має величезні екологічні проблеми. Та все ж екологічна проблематика не постала серед найважливіших питань у трьох хвилях виборів, що пережила наша країна. Неувага до кліматичних змін, належних спроб його соціально-політичного переосмислення у суперницьких передвиборчих програмах кандидатів і партій в корені відрізняє нас від країн Європейського союзу, до кола яких ми прагнемо приєднатися.

Останні вибори у країнах Заходу, вибори до Європарламенту впевнено демонструють кризу традиційних партій і системних політиків. Більшість з них виникла ще за умов вибуху індустріального розвитку, їхні програмні положення і лозунги відповідали його порядку денному. Безпрецедентна, не завжди антропомірна, мультиплікація нелінійних змін, десек'юритизація людського життя, втрата орієнтирів життєтворчості призвели до втрати довіри до системних політиків, які не можуть запропонувати орієнтири привабливі для суспільства. За таких умов частина виборців, сподіваючись на можливість зупинити або зменшити швидкість змін, звертається до правих популістів у надії повернутися до «доброго» минулого, інша дивиться на нових гравців. Успіх несистемних політиків, екологічних рухів, зелених

партій зумовлений саме зміщенням кордонів між політичним і неполітичним. У виборах до Європарламенту у 2019 році найбільші електоральні здобутки отримали “зелені” партії у порівнянні з попередніми виборами 2014 року (Financial times, 2019). Як підкреслює У. Бек, політика знаходиться за умов метаморфозису у зоні подвійної контингентності. Ніщо не залишається фіксованим: ані старі базові інститути, ані системи правил, ані соціальні ролі. Вони реформулюються, стають предметом переговорів з метою змінити попередні домовленості між тими, хто хоче їх змінити і тими хто намагається їх захистити (Beck, 2016, p. 151).

Фундаментальні зміни засад життєдіяльності людства призводять, за У. Бек, як до появи нових форм влади, нерівності і небезпеки, так й до нових форм кооперації, визначеності і солідарності крізь кордони. У. Бек звертає увагу на такі факти: підйом рівня моря утворює новий ландшафт нерівності; кліматичні зміни продукують базове усвідомлення етичного і екзистенціального порушення правил, що утворює нові норми, закони, ринки, технології, розуміння нації і держави, урбаністичних форм і інтернаціональної кооперації (Beck, 2016, p. 38).

Треба визнати, що у пошуках нових гравців проти «лих» (bads) на космополітичній арені У Бек знаходить не дуже вдалих кандидатів. Так, великі сподівання він покладає на сучасні міста, які утворюють, на його думку, новий світ інклюзії (Beck, 2016, p. 45, 164-183). Хоча вже визнана думка, що сучасні міста генерують і закріплюють саме нерівність (Радіонова, 2017).

Більший інтерес викликають принципово нові лідери суспільних думок. З точки зору соціально-політичного переосмислення з орієнтацією на горизонт кліматичної справедливості, найбільш незахищеними перед загрозами кліматичних змін є майбутні покоління. У такий спосіб виникає питання, як застосовувати норми справедливості щодо тих, хто не існує і не має свого особистого голосу (Beck, 2016, p. 124). Аналізуючи особливості «покоління метаморфозису» і «метаморфозіс покоління» початку XXI

століття, У. Бек наголошує актуальність політичного саморозуміння покоління перманентного метаморфозису, за умов, коли ніхто не в змозі визначити напрямок змін (Beck, 2016, p. 187). Події, що опинилися у фокусі уваги глобального світу у 2018 – 2019 роках є можливою відповіддю на його питання.

Знаковою фігурою підйому протесту «покоління метаморфозису» стала Г. Тунберг, школярка зі Швеції, що відома пікетами перед парламентом Швеції. Норвезькі політики номінували Г. Тунберг на Нобелівську премію миру (2018), вона виступала перед світовими лідерами з питань важливості протидії кліматичним змінам на форумі в Давосі (2019). Її приклад ініціював міжнародну ініціативу «Fridays For Future» (FFF), до якої долучилася і молодь України (Fridays For Future Ukraine). Поки що дії молоді не вплинули на безпосередні рішення політиків, але вони вже виконують важливу сигнальну функцію.

Наприкінці травня 2019 року молодь всього світу страйкувала з вимогами захисту свого майбутнього в умовах кліматичних змін, що загрожують виживанню людства. Протести охопили приблизно півтора мільйона молодих людей. В Україні в акції взяли участь близько 500 осіб. Зауважимо, що активісти передали відкритий лист з вимогами від молоді України до Міністра екології та природних ресурсів. Серед вимог: визнання кліматичних змін однією з першочергових державних проблем, впровадження пріоритетної та якісної кліматичної освіти та інше.

Зазначимо, що вимоги глобального «покоління метаморфозису» покоління, що були висунуті і висуваються, як орієнтири для майбутніх акцій, є «традиційними» для дискурсу кліматичних змін, але активність саме молоді підіймає виступи до рівня соціально-політичного переосмислення у координатах кліматичної справедливості, де ті, хто найбільше постраждають, висувають вимоги тим, хто продукує ризики з їхніми нескінченними побічними ефектами.

Ще однією знаковою подією є публічне оголошення результатів роботи Commission on Human Rights, Republic of the Philippines. Після страшних тайфунів 2016 року Commission on Human Rights з'ясовує відповідальність 47 мультинаціональних корпорацій за порушення прав людини, що відбулося через зміну клімату. Філіппіни вже зараз потерпають від тайфунів і засух, а надалі ситуація тільки погіршиться. Публічні слухання щодо висновків комісії відбулися у 2018 році у Філіппінах, Лондоні і Нью-Йорку з метою встановлення відповідальності мультинаціональних корпорацій за порушення прав людини на кліматичну справедливість. Остаточні висновки ще не зроблені, але «філіппінський процес» вже став початком нової історії права людини на кліматичну справедливість.

Коли ми сприймаємо кліматичні катастрофи у контексті справедливості, тоді і виникає питання, чи існуючі моделі нерівності і вразливості є справедливими, тоді ми й виходимо з колії дискурсів «як нам керувати ризиками» (Beck, 2016, p. 95). Коли ми сконцентруємося на продукуванні і дистрибуції поганих наслідків, ми побачимо їх рух, який є невидимим для повсякденного сприйняття. Наш науковий погляд поєднає те, що національно і географічно роз'єднано (космополітична перспектива) (Beck, 2016, p. 95). Неувага будь-якої країни до найважливішого питання кліматичних змін може дозволити інструментально її використовувати. Глобальні кліматичні ризики загрожують, за твердженням У. Бека як життю окремих громадян, так і суверенітету національних держав (Beck, 2016, p. 100-101).

На жаль, у нашому суспільстві соціально-політичне переосмислення кліматичних змін, і взагалі увага до екологічних питань значно відстають від потреб часу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціально-політичне переосмислення наслідків кліматичних змін веде, за У. Беком, до необхідності визначити глобальний горизонт кліматичної справедливості. Головна зміна, яку пропонує У. Бек, це побачити у людях і громадах не

жертв наслідків кліматичних змін, а громадян, чії права повинні бути захищені. У. Бек звертає увагу, що з одного боку, наука (теорія метаморфозису) як спостерігач, робить невидиме видимим, і, водночас, вона бере участь у соціальному будівництві (Beck, 2016, p. 74). Поява компасу нового нормативного горизонту кліматичної справедливості для глобального світу XXI століття не веде автоматично до розв'язання усіх проблем кліматичних змін та їхніх побічних ефектів, та втім орієнтує нашу діяльність. Конфронтація між чинними інститутами і новим нормативним горизонтом веде до постійного процесу реформації і контрреформації. Соціально-політичний аналіз кліматичних змін попереджає як про перспективу можливого виходу із загрозливого стану сьогодення, так і про перспективу кліматичного неокolonіалізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бек, У. 2000. *Общество риска*. Москва: Прогресс – Традиция.
2. Пасіснiченко, В.Л. та Пасіснiченко, І.М., 2013. Ульрих Бек: від «суспільства ризику» до «соціології космополітизації». *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*, 1, с. 68–75.
3. Радіонова, І. О., 2017. Місто у глобальних ландшафтах XXI століття: від підйому до кризи. В: І. Д. Денисенко, ред. *Сучасне суспільство: соціально-політичні і соціокультурні виміри: монографія*. Харків: ДІСА ПЛЮС. с. 184–214.
4. Рубрика все по поличках, 2019. *Страйк перед канікулами: молодь по всьому світу знову страйкує за клімат*. [online] (Останнє оновлення 24 Травень 2019) Доступно: <https://rubryka.com/photo/fridays-for-future/> [Дата звернення 7 Август 2019].
5. Цимбал, Т., 2011. Соціологія становлення нового соціального порядку (трактат з глобальної соціології Ульриха Бека). В: У. Бек *Влада і контрвлада у добу глобалізації*. Київ: Ніка-Центр. с. 9–24.
6. Шевченко, О. В., 2017. Проблема глобальної зміни клімату в контексті міжнародної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 130, с. 24–38.
7. Beck, U. 2016. *The metamorphosis of the world*. Cambridge: Polity Press.
8. Commission on Human Rights. Republic of the Philippines, 2018. *PHL at the forefront of seeking climate justice with CHR's landmark inquiry on the effects of climate change to human rights*. [online] (Last updated 28 March 2018) Available at: <https://chr.gov.ph/phl-at-the-forefront-of-seeking-climate-justice/> [Accessed 10 August 2019].
9. Deineko, O., 2017. Розвідки класиків теорії суспільства ризику: схожість і відмінності наукових позицій. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*, 38, с. 20-25.
10. Financial times, 2019. *European elections 2019: Iive results*. [online] Available at: <https://ig.ft.com/european-elections-2019-results/> [Accessed 28 July 2019].

11. Fridays For Future, 2019. [online] Available at: <https://www.fridaysforfuture.org/> [Accessed 7 August 2019].
12. Fridays For Future Ukraine, 2019. [online]. Available at: <https://www.facebook.com/fridaysstrike/> [Accessed 7 August 2019].
13. Mills, Wright. 1959. *The Sociological Imagination*. Oxford : Oxford University Press.
14. Vara, Ana Maria, 2019. Ulrich Beck in Latin America. *Global Dialogue*, [online] 9 (2) Available at: <http://globaldialogue.isa-sociology.org/ulrich-beck-in-latin-america/> [Accessed 2 August 2019].

Інформація про автора

Радіонова Ірина Олександрівна – доктор філософських наук, професор, професор кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: radionova.irina@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8863-7609>.

Стаття надійшла до редакції: 02.12.2019 р. Прийнята до друку: 16.12.2019 р.